

Отримано: 27 лютого 2020 р.

Прорецензовано: 02 березня 2020 р.

Прийнято до друку: 05 березня 2020 р.

e-mail: dogadinavalentina@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-16(44)-39-46

Догадіна В. Ю. Оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 39–46.

УДК: 334.021

JEL-класифікація: I25, I28

Догадіна Валентина Юрїївна,*доктор філософії в галузі управління інформаційними системами, доцент кафедри «Соціально-гуманітарних дисциплін», Директор Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»***ОЦІНКА РІВНЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ**

У статті проведено оцінку рівня управління освітніми послугами в Україні на основі аналізу сучасного стану розвитку навчальних закладів та врахування всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) у побудові інноваційної системи освіти в країні. Зроблено висновок про нерівномірність розвитку освітніх послуг за областями України. Встановлено, що управління освітніми послугами потребує впровадження принципово нової, якісної моделі управління освітніми послугами на основі поєднання інтересів всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) щодо побудови інноваційної системи освіти в Україні.

Ключові слова: освітня послуга, рівень, оцінка, заклади вищої освіти, навчальні заклади, показник, структура, аналіз, здобувачі, студенти.

Догадіна Валентина Юрьевна,*доктор философии в области управления информационными системами, доцент кафедры «Социально-гуманитарных дисциплин», Директор Харьковского института ЧАО «ВУЗ» Межрегиональная академия управления персоналом»***ОЦЕНКА УРОВНЯ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ УСЛУГАМИ В УКРАИНЕ**

В статье проведена оценка уровня управления образовательными услугами в Украине на основе анализа современного состояния развития учебных заведений и учета всех заинтересованных сторон (стейкхолдеров) в построении инновационной системы образования в стране. Сделан вывод о неравномерности развития образовательных услуг по областям Украины. Установлено, что управление образовательными услугами требует внедрения принципиально новой, качественной модели управления образовательными услугами на основе сочетания интересов всех заинтересованных сторон (стейкхолдеров) по построению инновационной системы образования в Украине.

Ключевые слова: образовательная услуга, уровень, оценка, высшие учебные заведения, учебные заведения, показатели, структура, анализ, соискатели, студенты.

Valentyna Dohadina,*Doctor of Philosophy in Information Systems Management, Associate Professor of the Department of Social and Humanities, Director of the Kharkiv Institute of PJSC “Higher Educational Institution “Interregional Academy of Personnel Management “***EVALUATION OF THE EDUCATIONAL SERVICES MANAGEMENT LEVEL IN UKRAINE**

The article assesses the level of educational services management in Ukraine on the basis of current state of educational institutions development analysis taken into consideration all stakeholders (stakeholders) in the construction of an innovative education system in the country. It is noted that the educational services market today is a powerful, widespread economic environment, where relations between its participants are realized in the sphere of creation of a significant element of national wealth – knowledge, abilities, skills, personal intellectual and professional characteristics of human capital of the country. Therefore, the state must clearly identify the priorities of the education system to ensure its international competitiveness. The overall trend of the higher educational institutions number decrease in Ukraine is gradually slowing down. Thus, during the period 2010/2011 – 2018/2019 the total number of Higher Education Institutions decreased from 813 to 652 or by 20%, with the largest drop among private property-based establishments – 30% (for public or communal property-based establishments this figure reached 27%). The change in the number of higher education institutions was mainly due to the decrease in the number of colleges, technical colleges. Accordingly, the number of students of higher education institutions receiving a junior bachelor's degree or a junior specialist's education has almost halved (by 43%). It is established that one of the most important criteria for evaluating the effectiveness of the Higher Educational Establishment activity is the employment of graduates. After receiving the diploma in 2018, only 49 954 (or 12.1% of all graduates) received a job placement. 66.3% of those studied at the expense of the state budget, and 21.2% – at the expense of local budgets. It is noted that one of the most important factors in the attractiveness of the Higher Educational Establishment is the qualitative characteristics of the teaching staff. The authors conclude the uneven development of educational services in the regions of Ukraine. It is noted that the existing market of educational services is inadequate to the labor market: the offers from higher education significantly

exceed the requests of employers. It was revealed that the management of educational services requires the introduction of a fundamentally new, high-quality model of educational services management, based on a combination of interests of all stakeholders (stakeholders) to build an innovative education system in Ukraine.

Keywords: educational service, level, evaluation, higher education institutions, educational institutions, indicator, structure, analysis, applicants, students.

Постановка проблеми. Сьогодні ринок освітніх послуг – це потужне, широко розповсюджене економічне середовище, де відносини між його учасниками реалізуються у сфері створення значного елемента національного багатства: знань, здібностей, навичок, особистих інтелектуальних та професійних характеристик людського капіталу країни. Тому держава повинна чітко визначити пріоритети освітньої системи для забезпечення її міжнародної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку освітніх послуг приділялося багато уваги як з боку представників наукової спільноти, так і практиків. Серед них: І. Бузько [1], В. Горський [2], І. Каленюк [3], Е. Кузьміна [4], В. Куценко [5], Р. Патора [6], Д. Шевченко [7], О. Черниш [8], Т. Яшук [9] та ін. Однак, використання сучасних методів оцінки рівня управління освітніми послугами в Україні потребують пильної уваги та відповідного опрацювання.

Метою статті є проведення оцінки рівня управління освітніми послугами в Україні на основі аналізу сучасного стану розвитку навчальних закладів та врахування всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) у побудові інноваційної системи освіти в країні.

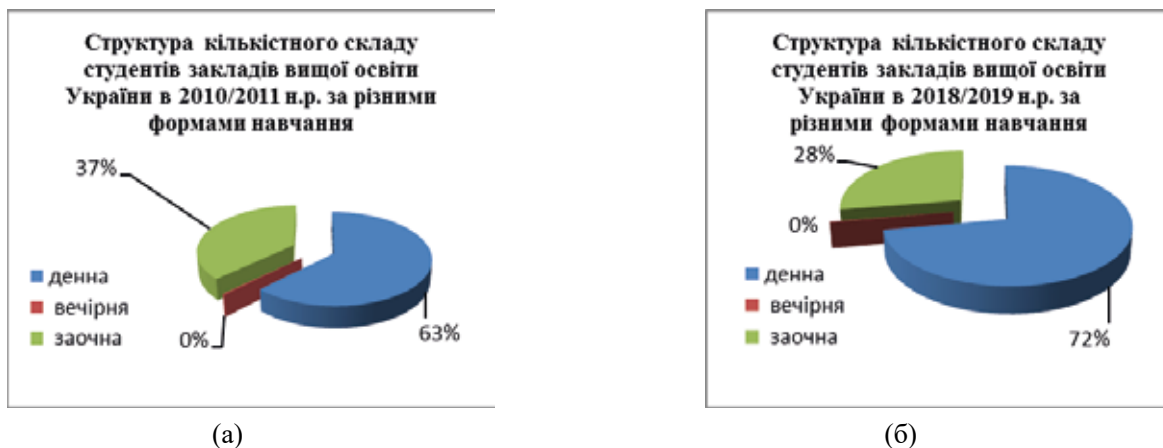
Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про освіту» зазначено, що «освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання» [10].

Кількість закладів вищої освіти в Україні поступово зменшується. Протягом періоду 2010/2011 – 2018/2019 н. р. загальна кількість ЗВО зменшилася з 813 до 652, або на 20%, найбільше падіння відзначене серед закладів, що засновані на приватній власності, – 30% (для закладів, що засновані на державній або комунальній власності, цей показник сягає 27%). Щорічне зменшення кількості ЗВО на 1 – 2 % є несуттєвим, але в 2014/2015 н. р. падіння відбулося відразу на 13%, що пов'язано з виключенням із загальної статистики навчальних закладів, що розташовані на тимчасово окупованих територіях. При цьому загальна кількість студентів вищих навчальних закладів за цей період зменшилася суттєво – майже на 900 тис. осіб (або на 47%) (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості студентів закладів вищої освіти України в розрізі форм навчання (побудовано на основі [11])

Очевидно, що вечірня форма навчання втратила актуальність: 3089 студентів, що навчалися за цією формою протягом 2018/2019 н. р., складають 0,2% всіх здобувачів вищої освіти в Україні. При цьому й структура кількісного складу набула змін у бік збільшення студентів, що надають перевагу денній формі навчання (рис. 2).

Рис. 2. Зміна структури кількісного складу студентів закладів вищої освіти України за різними формами навчання у 2010/2011 н. р. (а) і 2018/2019 н. р. (б) (побудовано на основі [11])

Зміна кількості закладів вищої освіти відбувалася переважно за рахунок зменшення кількості коледжів, технікумів, училищ. Відповідно й кількість студентів закладів вищої освіти, які здобувають ступінь вищої освіти «Молодший бакалавр» або освітньо-кваліфікаційний рівень «Молодший спеціаліст», зменшилася майже вдвічі (на 43%) (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка зміни кількісного складу закладів вищої освіти України різних освітніх рівнів протягом 2010–2019 н. р. (побудовано на основі [11])

Протягом 2010–2019 рр. спостереження відзначилася тенденція до суттєвого зменшення кількості студентів ЗВО у розрахунку на 10000 населення майже на 35% (557 в 2010/2011 н. р. проти 361 в 2018/2019 н. р.), що з точністю до 1% співпадає із відповідним показником для студентів, що навчаються в університетах, академіях, інститутах; а для студентів коледжів, технікумів, училищ кількість студентів у розрахунку на 10000 населення зменшилося майже на 42%. Зауважимо, що відповідні підрахунки проводилися по оціночній чисельності громадян України.

Падіння зацікавленості здобувачів (стейкхолдерів) в отриманні професійно-технічної освіти призвело до нестачі кваліфікованих спеціалістів середньої ланки у різних галузях економічної діяльності.

Загальна чисельність університетів, академії, інститутів, заснованих на державній та комунальній власності залишилися майже незмінною (за весь період спостереження зменшилася до 10%), а кількість відповідних закладів, заснованих на приватній власності зменшилася на 24%. Для коледжів, технікумів, училищ ці показники сягають значень 21% і 35% відповідно (рис. 4).

(а)

(б)

Рис. 4 Динаміка зміни кількості студентів ЗВО за джерелами фінансування їх навчання: університетів, академій, інститутів (а), коледжів, технікумів, училищ (б) (побудовано на основі [11])

Більше половини студентів університетів, академій, інститутів навчається за рахунок фізичних осіб. Але й доля державного фінансування є суттєвою: наприклад, в 2018/2019 н. р. за рахунок державного бюджету навчалася 43% студентів. Зацікавленість органів місцевого самоврядування у фінансуванні підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів виявилася наднизькою – частка місцевих бюджетів ледве сягає 1%.

Інша ситуація спостерігається у фінансуванні навчання студентів коледжів, технікумів, училищ. Основна частка фінансування навчання поступово перекладається на місцеві бюджети – 52,6% в 2018/2019 н. р. проти 21,8% в 2010/2011 н. р., а частка державного фінансування зменшилася майже втричі – 13,5% проти 36,3% відповідно; стабільно високою є й частка фінансування за рахунок фізичних осіб, але й вона поступається фінансуванню з місцевих бюджетів – 33,9% проти 41,8%. Рішення про фінансування підготовки кваліфікованих спеціалістів середньої ланки за рахунок коштів місцевих бюджетів неодмінно буде мати позитивні наслідки в зростанні економічних показників розвитку регіонів.

Безумовними лідерами по кількості ЗВО в Україні є м. Київ, Харківська, Львівська та Дніпропетровська та Одеська обл. Саме там на початок 2018/2019 н. р. розташовані 60% всіх університетів, академій, інститутів (рис. 5).

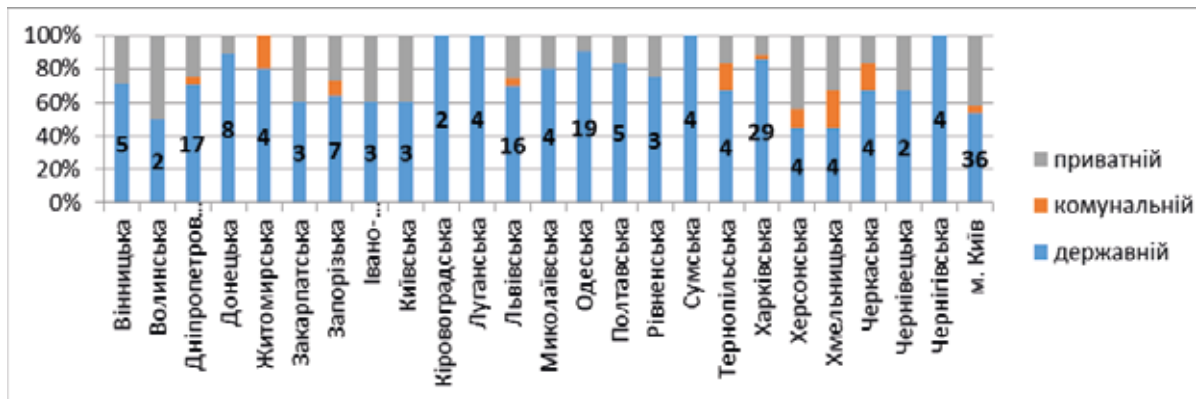

Рис. 5. Кількість університетів, академій, інститутів України на початок 2018/19 н. р. (побудовано на основі [11])

Статистичний аналіз кількісних показників по університетах, академіях, інститутах за областями України представлений в табл. 1.

Таблиця 1

Статистичний аналіз кількісних показників по університетах, академіях, інститутах за регіонами України

Розмах	64
Мода	4
Медіана	6
Середнє арифметичне значення	11

Лише в названих п'яти регіонах кількість ЗВО вищої ланки перебільшує середнє арифметичне значення. Розмах між 67 університетами, академіями, інститутами м. Києва та відповідно 3 у Чернівецькій та 4 у Волинській, Луганській, Рівненській, Сумській, Чернігівській обл. свідчить про сформовані історично освітні центри країни.

Більшість – 69,5% університетів, академій, інститутів заснована на державній власності, 25,9% - на приватній і лише 4,6% – на комунальній.

Але й тут можна відзначити нерівномірність розподілу за формами власності по областях. Так, у визначених освітніх центрах України маємо: майже 42% ЗВО у м. Київ засновано на приватній власності, а, наприклад, в Одеському регіоні цей показник має значення 9,5%. На комунальній формі власності в цих регіонах засновано в середньому 4% університетів, академій, інститутів (рис. 6).

Рис. 6. Розподіл за формами власності університетів, академій, інститутів в деяких областях України станом на початок 2018/19 н. р. (побудовано на основі [11])

Для коледжів, технікумів, училищ ситуація принципово відрізняється. Незважаючи на те, що й тут є безумовні регіональні лідери по наданню освітніх послуг – Дніпропетровська (31), Харківська (30) обл. та м. Київ (30), такі диспропорції по кількості освітніх закладів не спостерігаються (рис. 7). Статистичний аналіз кількісних показників по коледжам, технікумам, училищам за регіонами представлений в табл. 2.

Відзначимо, що мода і медіана лише на 20% відрізняються від середнього арифметичного значення і лише в чотирьох регіонах – Закарпатській, Луганській, Рівненській та Хмельницькій обл. – цей показник нижчий за медіанний. Це свідчить про достатній рівень забезпечення регіонів закладами по наданню освітніх послуг після середньої та короткого циклу вищої освіти.

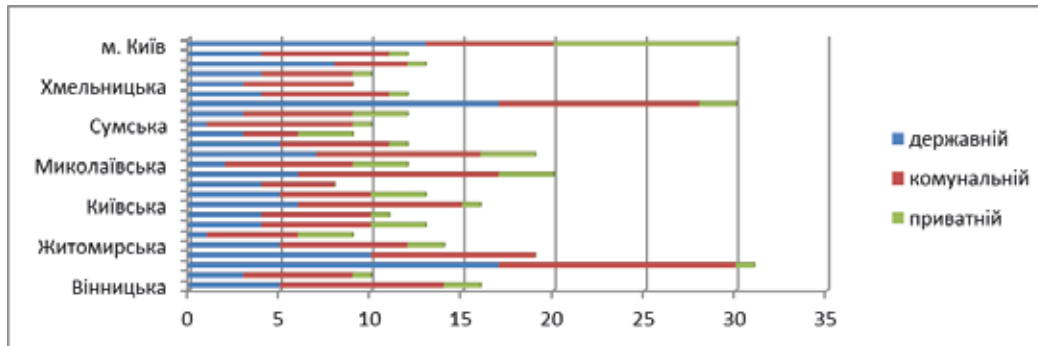

Рис. 7. Кількість коледжів, технікумів, училищ України на початок 2018/19 н. р. за областями та формами власності (побудовано на основі [11])

Таблиця 2

Статистичний аналіз кількісних показників по коледжам, технікумам, училищам за регіонами України

Розмах	22
Мода	12
Медіана	12
Середнє арифметичне значення	15

Для коледжів, технікумів училищ принципово відрізняється ситуація і з формами власності, на яких засновані заклади, а саме: майже половина – 47,6% знаходяться в комунальній власності; 38,9% - в державній і лише 13,5% - в приватній. Більше ніж половина коледжів, технікумів, училищ, які засновані на державній власності, лише у Чернівецькій (61,4%), Харківській (56,75), Дніпропетровській (54,8%) та Донецькій (52,6%) і Луганській (50%) обл. Лідерами за кількістю коледжів, технікумів, училищ, які засновані на приватній власності, є Закарпатська, Рівненська обл. та м. Київ – по 33,3%.

Ефективність діяльності ЗВО по областях України (за кількістю студентів) проаналізовано на підставі кореляційного аналізу (табл. 3).

Надвисокий зв'язок між кількістю студентів та кількістю університетів, академій інститутів по регіонах встановлено для ЗВО всіх форм власності – коефіцієнт кореляції $R^2 > 0,9$. Аналогічна ситуація спостерігається й для коледжів, технікумів, училищ, що засновані на державній власності, несуттєво нижчий зв'язок (при тому він є високим – $R^2 > 0,7$) для закладів, заснованих на комунальній власності.

Таблиця 3

Кореляційний аналіз між кількістю ЗВО та кількістю студентів за областями України

Університети, академії, інститути		Коледжі, технікуми, училища	
Форма власності	Коефіцієнт кореляції	Форма власності	Коефіцієнт кореляції
Державна	0,96	Державна	0,95
Комунальна	0,92	Комунальна	0,73
Приватна	0,97	Приватна	0,82

З рис. 8 можна побачити, що принципова різниця спостерігається між університетами, академіями, інститутами та коледжами, технікумами, училищами за джерелами фінансування студентів: якщо в першій групі 55% навчається за рахунок фізичних осіб, то для другої групи основну долю фінансування беруть на себе місцеві бюджети – 53%.

Відзначимо той факт, що в Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській, Сумській обл. та м. Київ взагалі відсутнє державне фінансування студентів коледжів, технікумів, училищ, а більша частина студентів навчається за рахунок фізичних осіб лише у Закарпатській та Одеській обл. Лідерами по фінансуванню за рахунок місцевих бюджетів є Сумська (85,4%) та Дніпропетровська (76,4%) обл.

Рис. 8. Структура кількісного складу студентів університетів, академій, інститутів (а) та коледжів, технікумів, училищ (б) України на початок 2018/19 н. р. за джерелами фінансування (побудовано на основі [11])

Найбільшу державну підтримку отримують університети, академії, інститути Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Кіровоградської, Сумської та Чернігівської обл., там рівень державного замовлення перевищує 50%. За рахунок фізичних осіб в університетах, академіях, інститутах більше 60% навчаються студенти в Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Полтавській та Чернівецькій обл.

Зацікавленості юридичних осіб у отриманні фахівців з післясередньою та коротким циклом вищої освіти взагалі не спостерігається. Фінансування навчання за рахунок юридичних осіб в університетах, академіях, інститутах можна відзначити лише в Житомирській обл. (1,6%) та в м. Київ (1,5%).

Станом на початок 2018/19 н. р. більше чверті всієї студентської молоді отримують вищу освіту у м. Київ (26,0%), в інших визнаних освітніх центрах України – Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Одеській обл. – навчаються 11,7%, 8,2%, 7,0%, 6,9% відповідно, тобто ще третина – 33,8%. Отже, 5 областей країни забезпечують освітніми послугами в університетах, академіях, інститутах 60% здобувачів вищої освіти.

В 2018 р. закладами вищої освіти в Україні було випущено 412 914 фахівців (див. рис. 8), з них освітньо-кваліфікаційний рівень молодший спеціаліст отримали 24,8%, бакалавр – 31,3%, спеціаліст – 5,9%, магістр – 38%. Найбільша кількість фахівців отримала освіту у ЗВО м. Київ – 100 018 (або 24,2%), далі Харківська – 45 161 (або 10,9%), Львівська – 32 376 (або 7,8%), Дніпропетровська – 31 063 (або 7,5%) та Одеська – 28 677 (або 6,9%) обл. Тобто п'ятіркою освітніх центрів України випущено 57,3% фахівців всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Статистичний аналіз випуску фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями за областями України представлений в табл. 4.

Таблиця 4

Статистичний аналіз випуску фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями за регіонами України

Статистичний показник	$\bar{x}$	Me	Δx	x_{inf}	x_{sup}
Магістр	37,84	37,84	7,52	22,14	50,21
Спеціаліст	4,94	5,56	2,99	0,00	13,06
Бакалавр	27,86	25,94	6,85	13,86	42,02
Молодший спеціаліст	29,37	29,50	5,13	13,24	40,54

Одним з найважливіших критеріїв ефективності діяльності ЗВО є працевлаштування випускників. Після отримання диплому в 2018 р. лише 49 954 особи (або 12,1% від всіх випускників) отримали направлення на роботу. З них 66,3% навчалися за рахунок державного бюджету, а 21,2% – за рахунок місцевих бюджетів.

Цей показник свідчить про низьку ефективність використання коштів державного та місцевих бюджетів. Адже 39% молодших спеціалістів та 48% бакалаврів отримали освіту за рахунок держави, а 33% молодших спеціалістів та 1,5% бакалаврів – за рахунок органів місцевого самоврядування.

Найкраща ситуація із працевлаштуванням випускників спостерігається в Київській обл. – 22,9% всіх випускників отримали направлення на роботу, Волинській (20,6%), Полтавській (18,7%) та Дніпропетровській (18,4%) обл.; а найгірша – в Тернопільській (5,3%), Луганській (6,1%) та Черкаській (6,8%) обл.

Одним з найважливіших факторів привабливості ЗВО є якісні характеристики викладацького складу. В цілому по Україні навчальний процес в коледжах, технікумах училищах забезпечують 25 616 педагогічних працівників та 325 науково-педагогічних працівників (98,75% і 1,25% відповідно). З них 1333 мають науковий ступінь кандидата та 101 – доктора наук (5,14% та 0,39% відповідно), 374 – вчене знання доцента і 98 – професора (1,44% та 0,38% відповідно). В середньому на 1 педагогічного або науково-педагогічного працівника приходить 7,71 студента.

Найбільша кількість кандидатів наук працює у коледжах, технікумах училищах м. Київ (217), Львівській (123) та Вінницькій (93) обл., а докторів наук – в м. Київ (30) та Миколаївській обл. (13).

В інститутах, академіях, університетах якісні характеристики викладацького складу набагато вищі, там навчальний процес забезпечують 20 594 педагогічних працівників та 106 440 науково-педагогічних працівників (16,21% і 83,79% відповідно). З них 61 788 мають науковий ступінь кандидата та 14 078 – доктора наук (48,64% та 11,08% відповідно), 41 327 – вчене знання доцента і 11 257 – професора (32,53% та 8,86% відповідно). В середньому на 1 педагогічного або науково-педагогічного працівника приходить 10,41 студента.

Найбільша кількість кандидатів наук працює в інститутах, академіях, університетах м. Київ (14 929), Харківській (8 566) та Львівській (6 150) обл., а докторів наук – в м. Київ (3 976), Харківській (2 046) та Львівській (1 290) обл.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про нерівномірність розвитку освітніх послуг за областями України. Слід зазначити, що існуючий ринок освітніх послуг неадекватний ринку праці: пропозиції з боку вищої школи значно перевищують запити роботодавців. Отже, управління освітніми послугами потребує впровадження принципово нової, якісної моделі управління освітніми послугами на основі поєднання інтересів всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) щодо побудови інноваційної системи освіти в Україні.

Література:

1. Бузько І. Розвиток ринку освітніх послуг в Україні в умовах глобалізації. *Економіст*. 2007. № 8. С. 28–33.
2. Горський В. С., Немиря Г. К., Погребняк В. А. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України. Київ : КМ Академія, 2009. 290 с.
3. Каленюк І. С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку. Київ : Кадри, 2001. 326 с.
4. Кузьміна Е. Е. Маркетинг образовательных услуг: учеб. пособие [для магистров]. Москва : Юрайт, 2012. 330 с.
5. Куценко В. І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України. Київ : РВПС України НАН України, 2009. 224 с.
6. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 336 с.
7. Шевченко Д. А. Маркетинговые стратегии ценообразования в вузе (на опыте отдела маркетинга и рекламы РГГУ). *Практический маркетинг*. 2002. № 68 (10). С. 7–14.
8. Черниш О. В. Аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку освітніх послуг. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2016. Спецвипуск: Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України. С. 114–121.
9. Яшук Т. А. Аналіз сучасного стану фінансового забезпечення вищої освіти в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (2). С. 1026–1030.
10. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2145-19> (дата звернення: 12.02.2020 р.).
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.02.2020 р.).